

MONIKA DOROTA ADAMCZYK

POSTRZEGANIE I STOPIEŃ PRZYGOTOWANIA DO EMERYTURY
W OPINII UCZESTNIKÓW BADANIA
BALL – *BE ACTIVE THROUGH LIFELONG LEARNING*

WPROWADZENIE

Starość to okres, w którym „odbija się” jakość wcześniejszego życia. Jaka ona będzie, zależy w minimalnym stopniu od rzeczywistego wieku, a w znacznie większym – od działań podejmowanych na wcześniejszych etapach życia¹. Niepowtarzalność ludzkiego życia sprawia, że każdy człowiek starzeje się inaczej. Oczywiście wszystkich dotyczą ograniczenia fizyczne wynikające ze zmian zachodzących w organizmie, jednak sprawność fizyczna nie jest jedynym wskaźnikiem stopnia zaawansowania procesów starzenia się i starości. Analizy prowadzone w ramach badania BALL² miały dostarczyć wiedzy na temat postaw wobec emerytury dwóch grup: osób będących na emeryturze oraz osób aktywnych zawodowo. Ta dwuwymiarowa perspektywa badawcza wynikała z przyjętych założeń³, między innymi

Dr MONIKA DOROTA ADAMCZYK – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Socjologii, Katedra Socjologii Wiedzy i Edukacji; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mdadamczyk@kul.pl

¹ Z. SZAROTA, *Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji, Kraków 2005.

² Strona projektu <https://www.ball-project.eu/pl/content/final-materials>

³ Celem głównym projektu BALL była analiza porównawcza poziomu przygotowania do emerytury w trzech krajach: Hiszpanii, Islandii i Polsce. Prezentowana analiza odnosi się do wyników badania zrealizowanego w Polsce. Główne założenia projektu BALL: wypracowanie wytycznych oraz praktyk mających na celu jak najlepsze przygotowanie do emerytury osób w wieku przedemerytalnym, na tzw. wczesnym etapie trzeciego wieku, ze szczególnym uwzględnieniem odniesień do ich środowiska społecznego i kulturowego oraz konieczności ustawicznego kształcenia i dzielenia się wiedzą (wyniki badań są przeznaczone dla wszystkich podmiotów zainteresowanych przygotowaniem obywateli do

odnoszących się do aktywnego przygotowywania się do emerytury przez populację osób czynnych zawodowo, jak również do koncepcji aktywnej starości⁴.

1. KONCEPCJA AKTYWNEGO STARZENIA SIĘ

Koncepcja aktywnego starzenia się jest elementem strategii przeciwdziałania negatywnym skutkom starzenia się ludności, odnosi się do cyklu życia, czyli nie dotyczy tylko okresu starości, ale związana jest z oddziaływaniem na gotowość jednostek i zbiorowości do przygotowywania się do długiej starości indywidualnej w kilku najważniejszych obszarach aktywności: pracy zawodowej, zdrowia, relacji z innymi, zabezpieczenia odpowiedniego poziomu życia, edukacji itd.⁵ W ramach działań Komisji Europejskiej (*Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion*), realizowanych wspólnie z *Population Unit of the United Nations Economic Commission for Europe*, oraz zespołu badawczego z *European Centre for Social Welfare Policy and Research in Vienna* przygotowano syntetyczny wskaźnik służący uchwyceniu w postaci danych empirycznych idei aktywnego starzenia się. Narzędzie AAI (indeks aktywnego starzenia się) ma być narzędziem pomiaru niewykorzystanego potencjału osób starszych oraz oceny realizacji idei aktywnego i zdrowego starzenia się w poszczególnych krajach. AAI zawiera syntetyczne wskaźniki, obliczone dla osób w wieku 65+ i grup mniej zaawansowanych wiekowo, np. 55+. Indeks zbudowany jest z 22 wskaźników, zgrupowanych w czterech dziedzinach: zatrudnienie, aktywność społeczna, niezależne, zdrowe i bezpieczne mieszkanie, zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa⁶. Głównym założeniem koncepcji aktywnego starzenia

trzeciego wieku); zwrócenie uwagi na zasób wiedzy i doświadczeń ogromnej i stale rosnącej grupy osób starszych oraz jej znaczenia zarówno dla jednostek, jak i całego społeczeństwa. Szczegółowe założenia projektu można znaleźć w publikacji: M.D. ADAMCZYK, *Aktywnie ku emeryturze*, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej Oddział w Lublinie, Lublin 2015, wersja elektroniczna książki dostępna na https://www.ball-project.eu/sites/default/files/2015-10_BALL_Polish_Report.pdf

⁴ Tematyka aktywnego starzenia się zyskała na popularności w roku 2012, ogłoszonym przez Komisję Europejską Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (*European Year of Active Ageing and Intergenerational Solidarity*).

⁵ J. PEREK-BIAŁAS, E. MYSIŃSKA, *Indeks aktywnego starzenia się w ujęciu regionalnym. Ekspertyza dla Departamentu Polityki Senioralnej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*, MPiPS, Warszawa 2013, s. 5-6.

⁶ AAI jest wskaźnikiem syntetycznym, przyjmującym wartości od 0 do 100 (im wyższa wartość indeksu, tym wyższa aktywność). W jego skład wchodzi 22 wskaźniki szczegółowe, które zostały podzielone na cztery obszary: (1) zatrudnienie (angażowanie się w pracę zarobkową), (2) uczestnictwo w życiu społecznym (angażowanie się w pracę niezarobkową), (3) niezależne, zdrowe i bezpieczne

się jest przekonanie o konieczności takiego oddziaływania na jednostkę, aby zachowała jak najdłużej społeczną produktywność⁷. P. Szukalski społeczną produktywność definiuje jako „każdą aktywność, która wytwarza dobra i usługi, niezależnie, czy opłacana czy nie, włączając taką aktywność, jak praca domowa, opieka nad dziećmi, wolontariat, pomoc rodzinie i przyjaciołom”⁸. Wdrażanie koncepcji aktywnego starzenia się wymaga zaangażowania instytucji publicznych różnego szczebla, które zainteresowane są wspieraniem kariery zawodowej oraz oddziaływaniem na jak najpóźniejsze jej zakończenie.

Wsparcie kariery zawodowej może przybierać różne formy, uzależnione od wielu czynników, a przede wszystkim od fazy życia, w jakiej znajduje się osoba objęta pomocą. P. Szukalski wskazuje, że w odniesieniu do osób młodszych podstawowe działania zmierzają do podnoszenia atrakcyjności ich kapitału ludzkiego poprzez rozszerzanie kwalifikacji i umiejętności. Wsparcie osób starszych polega w większym stopniu na działaniach mających na celu zachęcenie pracodawców, choćby poprzez zmniejszenie kosztów pracy, do zatrudniania osób starszych, a oddziaływanie na samą jednostkę przybiera postać silniejszego łączenia wysokości świadczenia emerytalnego z przebiegiem kariery zawodowej i ograniczania możliwości uzyskiwania innych poza emeryturą lub rentą dochodów zastępujących dochód z pracy, finansowanych ze środków publicznych⁹. Należy wyraźnie podkreślić, że emerytura to faza w życiu bardzo zindywidualizowana i uzależniona od wielu czynników egzogennych i endogennych. Każdy okres życia, w tym późna dorosłość, stawia przed człowiekiem nowe zadania rozwojowe. Niewypełnienie ważnych zadań rozwojowych we wcześniejszych okresach życia skutkuje frustracją, nerwicą egzystencjalną, depresją, zabarwiając negatywnie obraz starości. Obraz starości jest wypadkową dotychczasowego życia i stopnia akceptacji zmian biologicznych wynikających z naturalnego procesu starzenia się oraz zwiększających się wraz

życie, (4) możliwości i warunki sprzyjające aktywnemu starzeniu się. W ramach każdego obszaru zostały zidentyfikowane te wskaźniki, które najlepiej oddawałyby idee aktywnego starzenia się. Każdy obszar dostał odpowiednią wagę udziału w „aktywnym starzeniu się”, przykładowo obszar zatrudnienia dostał wagę równą 35%, podobnie jak aktywność społeczna – 35%, obszar niezależnego życia – tylko 10%, obszar „zdolność i przygotowanie otoczenia do wykorzystania potencjału starzejącego się społeczeństwa” – 20%. Dodatkowo wskaźniki, oprócz wartości ogółem, były opracowane oddzielnie dla kobiet i mężczyzn. Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ P. SZUKALSKI, *Aktywność zawodowa*, w: *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce (PolSenior)*, red. P. Błędowski, M. Mossakowska, A. Wićcek, Termedia Wydawnictwa Medyczne i Specjalistyczne, Poznań 2012, s. 407.

⁹ P. SZUKALSKI, *Aktywne starzenie się: od utopii do działania*, s. 51, [http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/5385/Od problemu i wsparcia.pdf?sequence=1](http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/5385/Od%20problemu%20i%20wsparcia.pdf?sequence=1) [dostęp: 03.05.2018].

z wiekiem ograniczeń w pełnieniu funkcji społecznych. Nie determinuje on jednak wcale biernego poddawania się tym procesom, wręcz przeciwnie, zachęca do podejmowania wysiłku maksymalnego ich opóźniania poprzez przyjęcie sprzyjającego temu stylu życia¹⁰.

2. POSTRZEGANIE EMERYTURY

Przedmiotem badań w projekcie BALL była analiza stanu przygotowania osób w wieku 50+¹¹ w Polsce do emerytury w kilku zasadniczych obszarach: postrzegania emerytury i stosunku do niej; stopnia przygotowania do emerytury w czterech dziedzinach – finansów, uczenia się, rozwoju osobistego i aktywnej emerytury – preferowanych form aktywności przygotowujących do emerytury. Z badań sondażowych prowadzonych w Polsce wynika, iż Polacy nie podejmują refleksji o własnej starości, a jeśli już, to częściej myślą o niej kobiety niż mężczyźni, a oczekiwania związane z przyszłą emeryturą nie są optymistyczne¹². Jak wynika z danych CBOS, duża część Polaków ma świadomość, że w przyszłości świadczenia emerytalne w stosunku do zarobków będą niższe niż obecnie. Proporcjonalnie niższych emerytur w przyszłości spodziewa się ponad 56% Polaków. Tylko 11% sądzi, że emerytury w stosunku do zarobków będą w przyszłości wyższe niż obecnie. Przewidywania przyszłych emerytów dotyczące spodziewanych świadczeń emerytalnych

¹⁰ H. ZIELIŃSKA-WIĘCZKOWSKA, K. KĘDZIORA-KORNATOWSKA, T. KORNATOWSKI, *Starość jako wyzwanie*, „Gerontologia Polska” 16(2008), nr 3, s. 131-136.

¹¹ W prezentowanym badaniu wzięło udział łącznie 831 osób. Respondenci należeli do dwóch podgrup: emerytów (476 osób) i pracujących (355 osób). Zdecydowaną większość uczestników badania stanowiły kobiety (odpowiednio 81% – na emeryturze; 80% – pracujące), mieszkanki dużych miast, z wykształceniem wyższym i średnim. Nadreprezentatywność kobiet w badaniu nie odpowiada w pełni strukturze ogólnej populacji Polaków, jednak oddaje proces feminizacji starości, jakiemu podlega polskie społeczeństwo. W Polsce wśród populacji w starszym wieku większość stanowią kobiety (ponad 61%), na 100 mężczyzn przypada ich 160. Dla całej ludności Polski wskaźnik feminizacji wynosi 107 (wskaźnik feminizacji to współczynnik wzajemnych relacji między liczbą kobiet i mężczyzn, tj. liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn). Rosnący wraz z wiekiem udział kobiet w populacji jest konsekwencją nadumieralności mężczyzn i zróżnicowania parametrów trwania życia – kobiety osiągające wiek 65 lat mają przed sobą o prawie 5 lat więcej dalszego trwania życia niż mężczyźni. Przewaga liczebna kobiet wzrasta wraz z przechodzeniem do kolejnych grup podeszłego wieku, np. w grupie wieku 65-69 lat kobiety stanowią 56% zbiorowości (współczynnik feminizacji wynosi 126), a wśród osób co najmniej 80-letnich już 70% to kobiety (na 100 mężczyzn przypada ich aż 228). GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/teryt>

¹² M.D. ADAMCZYK, *Indywidualna a społeczna wizja starości, w: Inkluzja czy ekskluzja? Człowiek stary w społeczeństwie*, red. M. Synowiec-Piłat, B. Kwiatkowska, K. Borysławski, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 2015, s. 46-47.

nie są zatem optymistyczne – emerytury na poziomie nieprzekraczającym minimalnego świadczenia spodziewa się niemal co czwarta kobieta i co piąty mężczyzna¹³.

Z przeprowadzonych w ramach projektu BALL badań wynika, że obie podgrupy badanej populacji (emeryci i pracujący) negatywnie postrzegają przyszłą sytuację emerytów, co nie odbiega od trendów ogólnie panujących w społeczeństwie. W podgrupie pracujących uważa tak 78% respondentów, a wśród emerytów – 74%. Być może dlatego ponad połowa respondentów w obu badanych podgrupach uważa, że przygotowanie do emerytury jest konieczne – odpowiednio 69% emerytów i 55% pracujących. O negatywnym nastawieniu do przyszłej sytuacji emerytów może decydować wiele czynników, między innymi sięgająca 95% bierność zawodowa polskich emerytów¹⁴. Co prawda, niemal cała subpopulacja osób starszych w Polsce ma własne źródło utrzymania, jest to jednak źródło niezarobkowe, głównie emerytura (86%), a w dalszej kolejności renta (8%) (Tabela 1).

Tabela 1. Ludność w wieku 65 lat i więcej według płci i głównego źródła utrzymania w latach 2002 i 2011

Główne źródło utrzymania	2002 (w %)			2011 (w %)		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
Praca	1,2	2,1	0,7	1,6	2,7	0,9
Niezarobkowe źródła, w tym:	95,3	96,2	94,7	94,5	94,7	94,4
Emerytura	72,4	83,3	65,7	86,4	92,0	82,9
Renta	21,4	11,9	27,3	7,9	2,4	11,3

Źródło: opracowanie na podstawie: Główny URZĄD STATYSTYCZNY, *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski*.

Obecnie wśród osób starszych niewielki jest udział seniorów mających dwa źródła dochodu – częściej są to mężczyźni i mieszkańcy miast, łączący emeryturę

¹³ CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ, *Przed obniżeniem wieku emerytalnego: jak zatrzymać Polaków na rynku pracy*, nr 67/2017. Warszawa 2017, s. 3, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_067_17.PDF [dostęp: 03.05.2018].

¹⁴ GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050*, Warszawa 2014, s. 22, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/18/1/1/ludnosc_w_starszym_wieku.pdf [dostęp: 03.05.2018].

z pracą¹⁵. Współczynnik aktywności zawodowej może wzrosnąć w starszych rocznikach, ponieważ wiek emerytalny będą osiągać coraz lepiej wykształcone grupy osób mających doświadczenie zawodowe i wyższy poziom kwalifikacji zawodowych¹⁶. W kontekście obaw związanych z przyszłą sytuacją emerytów należy jednak wyraźnie podkreślić, że zgodnie z prognozą Głównego Urzędu Statystycznego na lata 2014-2050 liczba osób starszych zwiększy się, a tym samym wzrośnie też liczba świadczeń emerytalnych i rentowych, co może powodować problemy w systemie zabezpieczenia społecznego.

Starość, która w sposób oczywisty towarzyszy emeryturze, kojarzy się ogółowi Polaków z czasem wolnym, odpoczynkiem i pomaganiem rodzinie. Takie postawy wobec emerytury potwierdzają także prezentowane wyniki badań. Co ciekawe, badania wskazują, że bardziej negatywnie o starości myślą osoby czynne zawodowo niż sami emeryci, doświadczający już w zależności od wieku zmian towarzyszących procesowi starzenia. Respondentom zadano pytanie o to, z czym kojarzy im się emerytura. Na podstawie ich odpowiedzi stworzony został indeks skojarzeń, w którym na pierwszym miejscu znalazł się czas wolny (66,3%), a na następnych aktywność (56%) i pomaganie rodzinie (44,7%). Negatywne skojarzenia typu zły stan zdrowia (26,7%), uzależnienie od innych (6,2%), samotność (17%) czy bieda (7%) nie zdominowały górnych wartości indeksu, tym samym można powiedzieć, że emeryci biorący udział w badaniu postrzegają starość bardziej pozytywnie, niż można byłoby przypuszczać. Zapytani o to, co ich skłoniło do myślenia o przygotowywaniu/planowaniu emerytury, najczęściej wskazywali na możliwość rozwoju swojego hobby (19,4%), robienie czegoś nowego (13%). Ponad połowa badanych emerytów nie potrafiła wskazać czynnika stymulującego myślenie o przygotowaniach do emerytury.

Jak już wspomniano, bardziej negatywnie o starości myślą osoby czynne zawodowo aniżeli emeryci¹⁷. W prezentowanym badaniu to pracujący częściej wskazy-

¹⁵ Tamże, s. 22-23.

¹⁶ Tamże, s. 36.

¹⁷ Zmiany biologiczne następujące w późnej dorosłości mają charakter zmian wstecznych. Podstawą zmian tego typu jest zanik reprodukcyjnych komórek w organizmie człowieka oraz ich stopniowa degeneracja. Z medycznego punktu widzenia przyjmuje się dwa obiektywne wskaźniki procesu starzenia się. Pierwszy to wskaźnik obniżenia sprawności fizycznej, drugi jest określany jako tak zwana mnoga patologia. Wskaźnik obniżenia sprawności fizycznej uwzględnia następujące czynniki: ograniczenie zdolności do wysiłku, zwiększona męczliwość. Mogą się one przekładać na ograniczenie aktywności w wielu sferach życia oraz na spadek wigoru. Jak zauważają specjaliści, w większości przypadków o obniżeniu sprawności fizycznej decydują jednak choroby, na które cierpi dana osoba, a nie sam proces starzenia się, jakiemu podlega. „Mnoga patologia” to termin stosowany na określenie jednoczesnego występowania kilku dolegliwości u jednej osoby. Taki stan wpływa w dużej mierze na

wali na negatywne zmiany związane ze starzeniem się, takie jak uzależnienie od innych (16% pracujących i 6% emerytów), bieda (27% pracujących i 7% emerytów), samotność (19% pracujących i 17% emerytów) oraz zły stan zdrowia (44% pracujących i 27% emerytów) (por. Tabela 2).

Tabela 2. Skojarzenia związane ze starością (w %)

	Emeryci	Pracujący
Czas wolny	66	63
Aktywność	56	33
Pomaganie rodzinie	45	41
Spełnianie marzeń	37	33
Uczenie się	36	16
Zły stan zdrowia	27	44
Autonomia	23	17
Możliwości	22	22
Samotność	17	19
Bieda	7	27
Uzależnienie od innych	6	16
Nuda	5	6

* Dane procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.
Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Na pytanie o skojarzenia związane z emeryturą największy procent wskazań w przypadku obu badanych podgrup miał czas wolny (66% emeryci i 63% pracujący), następnie pomaganie rodzinie (45% emeryci i 41% pracujący) oraz aktywność (56% emeryci i 33% pracujący).

Dla uzyskania opinii na temat przyszłej sytuacji emerytów w prezentowanym badaniu poddano analizie zagadnienia czynników stymulujących podjęcie myślenia o emeryturze. W odpowiedzi na pytanie: co może sprawić, że zaczniesz myśleć o przygotowywaniu się do emerytury, czynnikiem, który w obu badanych podgrupach stymulował myślenie o jej planowaniu, była chęć rozwoju własnych zainteresowań/

ograniczenie sprawności narządów, co w znaczny sposób utrudnia rozpoznanie, jakie zmiany w organizmie danej osoby są spowodowane procesami starzenia się, a jakie chorobami. Do najczęściej występujących chorób somatycznych występujących w okresie starzenia się należą: choroby układu sercowo-naczyniowego, oddechowego i pokarmowego, choroby narządu ruchu, układu hormonalnego i choroby związane z obniżeniem odporności organizmu. G. Łój, *Rehabilitacja a jakość życia osób w starszym wieku*, „Gerontologia Polska” 15(2007), nr 4, s. 153-157.

hobby (19% emerytów, 37% pracujących). Należy przy tym podkreślić, że większość badanych miała problem z przypisaniem swojej postawy do wskazanych kateorii.

Tabela 3. Przyczyny myślenia o emeryturze

Co sprawiło, że zacząłeś myśleć o planowaniu emerytury?	N = 467	Emeryci	N = 355	Pracujący
Byłem znudzony pracą	25	5%	49	14%
Chciałem robić coś innego	41	9%	95	27%
Chciałem robić coś nowego	61	13%	92	26%
Chciałem pracować w zmniejszonym wymiarze godzin	49	10%	110	31%
Moja sytuacja życiowa (dzieci wyszły z domu, dużo wolnego czasu itp.)	44	9%	54	15%
Moje umiejętności/talent/wykształcenie nie były dostatecznie wykorzystywane przez pracodawcę	46	10%	44	12%
Chciałem mieć czas na pielęgnowanie moich hobby	91	19%	133	37%
Żadne z wymienionych	246	53%	53	15%

* Dane procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź. Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Zdecydowana większość badanych emerytów (96%) uważa, że należy zmienić stosunek ludzi do emerytury na bardziej pozytywny¹⁸. Działania w tym kierunku mogą być prowadzone różnymi metodami. 60% badanych jest zdania, że najlepszym sposobem zmiany postawy wobec emerytury byłoby wyeksponowanie kompetencji i doświadczenia emerytów poprzez danie im zatrudnienia¹⁹, 38,7% osób

¹⁸ Jak wynika z danych zamieszczonych w raporcie CBOS, tym, co przekonałoby respondentów do wydłużenia aktywności zawodowej po osiągnięciu wieku emerytalnego, są dwa zasadnicze czynniki: dobre zdrowie i dobra praca. Dobra praca to przede wszystkim praca dobrze płatna, ale nie tylko. Istotne są również dobre warunki pracy (praca lekka fizycznie, dobre relacje w pracy, miła atmosfera, odpowiednie stanowisko, niższy wymiar czasu pracy itp.) oraz satysfakcja z pracy. CENTRUM BADAŃ I OPINII SPOŁECZNEJ, *Przed obniżeniem wieku emerytalnego: jak zatrzymać Polaków na rynku pracy*, s. 9, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_067_17.PDF [dostęp: 04.05.2018].

¹⁹ Przeprowadzone przez Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu badanie pt. „Wolontariat seniorów w województwie mazowieckim” wykazało, że osoby starsze dysponują cechami predysponującymi do wykonywania prac nie tylko społecznie użytecznych, ale również produktywnych. Organizacje współpracujące z seniorami wskazały na kilka istotnych atutów tej grupy wolontariuszy. Badanie to

wskazało na rozwiązania prawne jako najskuteczniejsze sposoby zmiany nastawienia do tego okresu w życiu.

Tabela 4. Opinia na temat budowania pozytywnego wizerunku emerytury w subpopulacji emerytów

Czy uważasz, że stosunek ludzi do emerytury powinien zostać zmieniony na bardziej pozytywny?	N = 467	w %
Tak, poprzez wyeksponowanie kompetencji i doświadczenia emerytów, dając im zatrudnienie	283	61%
Tak, poprzez kampanie marketingowe	65	14%
Tak, poprzez prawodawstwo państwowe	181	39%
Tak, w inny sposób	82	18%
Nie	19	4%

* Dane procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ respondent mógł wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Zdaniem ponad 2/3 przebadanych emerytów planowanie/przygotowywanie się do emerytury jest konieczne. W prowadzonych badaniach założono, że przystosowanie do zmian, jakie niesie ze sobą ten nowy okres w życiu, będzie przebiegać

pozwoлиło na stworzenie katalogu zalet wolontariuszy seniorów, w którym wymienia się między innymi takie cechy, jak: doświadczenie, dyspozycyjność, obowiązkowość, zaangażowanie i cierpliwość. STOWARZYSZENIE CENTRUM WOLONTARIATU, *Wolontariat seniorów w województwie mazowieckim*, grudzień 2012, s. 22, http://bibliotekawolontariatu.pl/wp-content/uploads/Publikacja_czerwiec_www.pdf [dostęp: 04.05.2018]. Starsi wiekiem pracownicy czy wolontariusze nie muszą wykonywać swoich obowiązków gorzej niż ich młodszy koledzy tylko dlatego, że przybywa im lat. Oczywiście nie można tu mówić o pracach wymagających dużej siły fizycznej, której wraz z wiekiem ubywa. Wskazane powyżej cechy odnoszą się do aktywności wymagającej dokładności, sumienności i cierpliwości, co predysponuje wolontariuszy seniorów do pracy z dziećmi czy innymi osobami starszymi. Warto w tym miejscu nadmienić, że poprawa stanu zdrowia współczesnych seniorów skłania do podejmowania działań mających na celu ustawowe odraczenie momentu trwałej dezaktywacji zawodowej. Celem tych starań jest wykorzystanie potencjału tkwiącego w osobach starszych. Przeprowadzone badania wskazały na sześć zasadniczych obszarów działalności podejmowanej przez wolontariuszy w starszym wieku: edukacja, zdrowie, kultura i sztuka, a także ubóstwo, młodzież z problemami w nauce oraz niepełnosprawność. Co ważne, seniorzy chętnie działają na rzecz grup zagrożonych wykluceniem społecznym. Wykorzystanie tego potencjału dobrowolnej aktywności na rzecz dobra wspólnego mogłoby przynieść znacznie więcej korzyści niż kosztowne programy rządowe. Przytaczane badania Stowarzyszenia Centrum Wolontariatu wskazują, że seniorzy najchętniej pomagają swoim rówieśnikom oraz osobom starszym od siebie, a także dzieciom i ofiarom klęsk żywiołowych (s. 6).

dłużej lub krócej zależnie od indywidualnej sytuacji społeczno-bytowej konkretnej osoby. 46% przebadanych emerytów takie przystosowanie zajęło trzy miesiące, 21% respondentów potrzebowało na nie roku czasu, 10% wskazało sześć miesięcy. Jak wynika z przeprowadzonego badania, dla 12% respondentów ten proces jeszcze się nie zakończył.

3. POZIOM PRZYGOTOWANIA DO EMERYTURY

W kontekście aktywnego planowania emerytury ważne jest zagadnienie związku podejmowania takich przygotowań z dobrym samopoczuciem, jakie będzie towarzyszyć seniorowi na emeryturze. Dla zbadania tej kwestii zadano respondentom pytanie: Czy uważasz, że specjalne przygotowanie do emerytury jest ważne dla dobrego samopoczucia/szczęścia emeryta? Interesujące wyniki daje zestawienie odpowiedzi na nie z wyrażaną przez respondentów opinią, czy planowanie/przygotowanie się do emerytury jest konieczne. Blisko 70% emerytów stwierdziło, że takie przygotowanie jest konieczne, w przypadku pracujących tego zdania było 55% badanych, ale aż 1/4 badanych pracujących nie wie, czy jest ono konieczne, więc na pewno nie podejmuje konkretnych działań w celu przygotowania się do emerytury. Zastanawiające jest, że blisko 1/3 przebadanych emerytów i 15% pracujących nie widzi konieczności podejmowania przygotowań. Być może przyczyną takiej opinii jest: brak wiedzy o tym, czym jest tak naprawdę przygotowanie do emerytury; brak wiedzy o instrumentach, które temu służą (finansowych i instytucjonalnych); brak wiedzy na temat podmiotów współodpowiedzialnych za ten proces; brak rzetelnej informacji lub/i brak jakiegokolwiek informacji na ten temat w instytucjach, środkach masowego przekazu, zakładach pracy.

Wyraźnie zaznacza się różnica pomiędzy emerytami a pracującymi w kwestii podjęcia lub planowania w przyszłości przygotowań do emerytury. Aż 75% emerytów nie potrafi wskazać sposobów przygotowania do emerytury, co potwierdza deklarowany wcześniej brak przygotowania do niej. Pracujący są wyraźnie bardziej aktywni w ewentualnym podejmowaniu takich działań. Postawę emerytów może tłumaczyć fakt, że większości z nich pracodawcy nie zaproponowali żadnej formy pomocy w procesie przygotowywania się do emerytury. Płyne z tego pesymistyczny wniosek, że pracodawcy – jako podmioty wpierające przygotowanie do emerytury – nie wypełnili w tej sferze swojego zadania. Grupie 82% emerytów nie zaoferowali żadnej formy pomocy w tworzeniu planu emerytalnego i finansowego przygotowania do emerytury, a 68% pracujących nie otrzymało takiej propozycji pomocy do chwili przeprowadzenia badania. Podobnie niekorzystnie wygląda sy-

tuacja w sferze konkretnego przygotowania pracowników byłych lub obecnych do stopniowego wchodzenia w okres emerytalny. Brak wsparcia ze strony pracodawcy zadeklarowało odpowiednio: 55% pracujących i 74% emerytów. Wnioski, jakie się nasuwają, nie są optymistyczne: polscy pracodawcy nie wspierają pracowników: po pierwsze – w tworzeniu planu emerytalnego, po drugie – w przygotowaniu finansowym do emerytury, po trzecie – w stopniowym wchodzeniu w okres emerytalny.

Raz jeszcze należy wyraźnie podkreślić, że mimo iż badani obu subpopulacji uważają, że przygotowanie do emerytury jest konieczne (58% emerytów i 68% pracujących), istnieje grupa osób, które deklarują brak takiego przygotowania. Wśród emerytów brak przygotowania do emerytury zadeklarowało 42% respondentów, wśród pracujących nie planuje podejmować takich przygotowań 32% badanych.

4. OBSZARY WAŻNE ZDANIEM RESPONDENTÓW DLA WŁAŚCIWEGO PRZYGOTOWANIA SIĘ DO EMERYTURY

Badani w pewnym zakresie wskazywali na podobne obszary zagadnień kluczowych z punktu widzenia właściwego przygotowania do emerytury. I tak, w opinii obu podgrup najważniejszą sferą przygotowań do emerytury jest zdrowie, jednak – co ciekawe – w przypadku emerytów takiego zdania było 55% badanych, a wśród pracujących aż 71%. Równie ważnym obszarem wskazywanym przez obie podgrupy są rodzina i relacje społeczne (odpowiednio 34% emeryci i 43% pracujący). W przypadku subpopulacji pracujących obszarem istotnym dla właściwego przygotowania okazał się obszar ekonomiczny (36% pracujących i 18% emerytów). Dla emerytów ważniejszy niż ekonomiczny jest obszar zarządzania czasem (46% wskazań). Co ważne, respondenci obu badanych podgrup wskazują na siebie samych jako w pierwszej kolejności odpowiedzialnych za proces przygotowywania do emerytury (47% emeryci i 45% pracujący), jednak na drugim miejscu wymieniają pracodawcę (34% emeryci i 36% pracujący).

5. AKTYWNA EMERYTURA

Kształtowanie się aktywności osób starszych jest uzależnione od kilku czynników, z których najistotniejsze są: poziom zdrowia, stopień ogólnej sprawności, wiek, wykształcenie, stan cywilny, miejsce zamieszkania, poczucie osamotnienia

i zabezpieczenie materialne²⁰. Poza pracą, która jest podstawową formą aktywności, można wskazać jeszcze trzy kluczowe jej płaszczyzny: rodzinną, społeczną i kulturalną. Równoległe z rozwojem aktywności społecznej osób starszych powinien postępować proces zwiększania aktywności edukacyjnej tej grupy wiekowej. Tego typu aktywność umożliwia bowiem nie tylko poszerzenie wiedzy i nabywanie nowych umiejętności oraz kompetencji, ale również aktualizację umiejętności czy też wiedzy już posiadanej, co w sposób szczególny wiąże się ze zdolnością i chęcią do aktywnego i umiejętnego przygotowywania się do emerytury²¹. Aktywność edukacyjna odgrywa również niezwykle istotną rolę w tworzeniu więzi społecznych, tym samym jest elementem niezbędnym do pomyślnego, zaangażowanego i szczęśliwego przeżywania starości.

Aktywność ludności w Polsce w obszarze kształcenia charakteryzuje tendencja wzrostowa. Analiza porównawcza wskaźników uczestnictwa osób w wieku 45-64 lata w aktywności tego typu z lat 2006 i 2011 wykazuje wzrost o 4,2 pkt proc. Zwiększa się udział osób biorących udział w kształceniu pozaformalnym (wzrost z 18,6% w roku 2006 do 21% w 2011) oraz nieformalnym (wzrost z 25,4% do 29,0%). Stabilny pozostaje wskaźnik uczestnictwa w kształceniu formalnym, który dla roku 2006 wynosił 5,5%, a dla 2011 – 5,4%. Sytuacja zmienia się nieco, gdy tego typu aktywności przeanalizuje się w podziale na grupy wiekowe. Wiek w tym przypadku okazuje się bardzo istotną zmienną różnicującą udział w różnych formach kształcenia. Jak się okazuje, im starsze osoby, tym w mniejszym stopniu uczestniczą w podnoszeniu/zmianie wykształcenia. Z oczywistych względów dotyczy to przede wszystkim kształcenia formalnego. Wśród osób w wieku 18-24 lata z tej formy kształcenia korzystało 68,1% osób, w grupie wiekowej 25-49 lat – jedynie 8%, podczas gdy wśród osób w wieku 50-64 lata odsetek ten wynosił niespełna 1% (0,65%)²².

Z punktu widzenia aktywnego starzenia się i działań zmierzających do podniesienia poziomu zdolności i gotowości Polaków do aktywności w tym zakresie istotne są odsetki osób uczestniczących w kształceniu pozaformalnym i nieformalnym. Również one zmniejszają się w starszych grupach wieku. Uczenie się przez całe życie (szczególnie w grupie wiekowej 50+) jest kluczowym elementem aktywnego starzenia się, ponieważ zapewnia rozwijanie nowych umiejętności do końca kariery zawodowej oraz w czasie emerytury, wspierając w ten sposób funkcje społeczne

²⁰ M. HALICKA, J. HALICKI, *Integracja społeczna i aktywność ludzi starszych*, w: *Polska starość*, red. B. Synak, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002, s. 208.

²¹ J. WAWRZYŃIAK, *Oblicza starości. Biografia jako źródło czynników adaptacyjnych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2009, s. 31-32.

²² GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Kształcenie dorosłych 2011*, Warszawa 2013, s. 16.

seniorów i ich dobre samopoczucie²³. Osiągnięcia edukacyjne dorosłych traktowane są jako wskaźnik wiedzy i umiejętności dostępnych w gospodarce. Edukacja wzmacnia także potencjał osób starszych w zakresie aktywnego udziału w życiu społeczeństwa poprzez płatne zatrudnienie, wolontariat, aktywność obywatelską i zaradność w samodzielnym życiu.

W tym miejscu należy wyjaśnić związek między kształceniem się a podejmowaniem przygotowań do emerytury. Otóż przygotowanie do emerytury to forma uczenia się w sensie znacznie szerszym niż powszechnie rozumiana edukacja, uwieńczona ukończeniem szkoły czy studiów. Przygotowanie do emerytury to przyswajanie wiedzy i nowych umiejętności w celu podniesienia jakości życia lub nieobniżenia tej jakości w momencie przejścia na emeryturę. Przygotowanie do emerytury zakłada nie tylko przyjęcie ram czasowych, czyli stworzenie planu emerytalnego w sensie czasowym i finansowym, ale również nauczenie się nowych umiejętności lub „uruchomienie” tych, którymi już dysponujemy, w celu adaptacji do zmian i integracji ze środowiskiem w nowej sytuacji. W przypadku prezentowanych badań pojęcia „kształcenie”, jak również sam „student” rozumiane są znacznie szerzej, niż jest to powszechnie przyjęte.

W przypadku obu badanych podgrup można stwierdzić wysoki deklarowany poziom wiedzy na temat korzyści płynących z czynnego przygotowania do aktywnego starzenia się. Wiedzę na ten temat deklaruje 65% przebadanych emerytów i 61% pracujących. W kontekście analizy sposobów bycia aktywnym na emeryturze można mówić o dwóch istotnych zagadnieniach. Otóż obie podgrupy kojarzą aktywność z ćwiczeniami fizycznymi (60% emeryci i 54% pracujący) i podróżami (61% emeryci i 42% pracujący). Tym, co w pewien sposób różni obie grupy, jest fakt, że emeryci częściej wskazują na uczenie się jako formę aktywnego starzenia się. Na edukację formalną jako element aktywnego starzenia się wskazuje 25% emerytów i 15% pracujących, na różne formy edukacji pozaformalnej w postaci kursów i szkoleń – 48% emerytów i 23% pracujących.

W kontekście aktywnego starzenia się zapytano respondentów o ofertę edukacyjną i wspierającą przygotowania do emerytury, jak i aktywność na emeryturze w lokalnych instytucjach. Obie badane podgrupy deklarują brak wiedzy na temat oferty zajęć edukacyjnych przygotowujących do emerytury w ich miejscu zamieszkania (74% emerytów i 80% pracujących). Badani nie mają wiedzy na temat zajęć czy pomocy oferowanej w dziedzinie edukacji przez lokalne ośrodki pomocy społecznej (97% emerytów i 91% pracujących).

²³ R. BRZEZIŃSKA, *Aktywny wiek senioralny. Z badań nad działalnością Kujawsko-Dobrzańskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku we Włocławku*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek 2014, s. 12-13.

Obu badanych grup nie obejmuje zjawisko wykluczenia cyfrowego. W przypadku pracujących można powiedzieć o niemal 100-procentowym dostępie do Internetu i takim samym poziomie korzystania z komputera (odpowiednio 94% i 97% badanych). W grupie emerytów ten procent jest niższy, ale i tak przekracza 80%. Należy jednak zaznaczyć, że o ile w badanej populacji mamy do czynienia z osobami aktywnymi, uczestnikami zajęć na Uniwersytecie Trzeciego Wieku, którzy w ramach tych zajęć korzystają z nowych technologii, o tyle w przypadku całego polskiego społeczeństwa wykluczenie cyfrowe osób starszych jest jednak wyraźne. Z badań ogólnopolskich wynika, że niespełna 10% emerytów korzysta z Internetu, a tylko 13% z nich ma komputer w domu (dane na rok 2013)²⁴.

WNIOSKI

Wyniki zaprezentowanych badań przedstawiają dwie grupy różniące się nie tylko wiekiem i statusem na rynku pracy, lecz także poziomem aktywności w obszarze przygotowania do emerytury. Różnice w tej ostatniej dziedzinie wynikają z odmiennego kontekstu społeczno-kulturowego kształtującego obie podgrupy. Odzwierciedlają się w nich społeczno-kulturowe zmiany, które są następstwem transformacji systemowej w Polsce po 1989 r. Osoby będące na emeryturze wykazywały, co prawda, wysoki poziom aktywności w obszarze działań edukacyjnych i stowarzyszeniowych, jednak w przypadku przygotowań do emerytury charakteryzowały się w zdecydowanej większości biernością i oczekiwaniem na propozycje i pomoc ze strony pracodawców. Pracujący są wyraźnie bardziej aktywni w ewentualnym podejmowaniu takich działań. Postawa emerytów może się wiązać z doświadczeniem socjalizacji w systemie, który zakładał bierność i podległość pracowników. Co ważne, w opinii badanych pracodawcy jako podmioty wspierające przygotowanie do emerytury nie wypełnili należycie swojego zadania. 82% emerytów nie otrzymało w żadnej formie pomocy w tworzeniu planu emerytalnego i w finansowym przygotowaniu do emerytury, w przypadku pracujących 68% z nich nie przedstawiono takiej propozycji pomocy. Podobnie niekorzystnie wygląda przygotowanie pracowników byłych lub obecnych do stopniowego wchodzenia w okres emerytalny.

Jak wynika z badań, emeryci są bardziej pozytywnie nastawieni do starości jako fazy życia niż osoby czynne zawodowo, chociaż to oni doświadczają przecież

²⁴ *Raport „E-wykluczenie w wieku dojrzałym”*, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, Warszawa 2012, s. 2-3, <http://docplayer.pl/6281131-E-wykluczenie-w-wieku-dojrzalym.html> [dostęp: 04.05.2018].

w większym wymiarze zmian towarzyszących procesowi starzenia się. Podsumowując, można wskazać dziesięć zasadniczych wniosków badawczych. Obie grupy negatywnie postrzegają przyszłą sytuację emerytów w Polsce. Pesymistyczne skojarzenia z emeryturą dotyczą częściej osób pracujących niż będących już na emeryturze. Ze złym stanem zdrowia, biedą, samotnością i uzależnieniem od innych częściej kojarzą emeryturę pracujący. Obie badane subpopulacje emeryturę identyfikują przede wszystkim z czasem wolnym. Badani z obu grup wskazują na konieczność podjęcia przygotowań do emerytury. Zarówno wśród pracujących, jak i emerytów pojawia się jednak odsetek badanych, którzy nie przygotowywali się do emerytury lub nie zamierzają tego robić. I emeryci, i pracujący wskazują na konieczność zmiany upowszechnionego wizerunku emerytury. Budowanie pozytywnego obrazu tej fazy życia powinno się odbywać – zdaniem obu badanych grup – przede wszystkim przez wyeksponowanie kompetencji i doświadczenia emerytów, znajdujące wyraz w zatrudnieniu. Wyraźnie zaznacza się różnica pomiędzy badanymi subpopulacjami w wyborze sposobów przygotowywania się do emerytury. Emeryci są w tym zakresie znacznie bardziej zachowawczy i bierni. Pracujący chętnie pogłębiliby wiedzę z tego zakresu na kursach i warsztatach, nie ograniczając się jedynie do zmiany zakresu obowiązków czy pracy w niepełnym wymiarze godzin. Obie subpopulacje badanych uważają, że każdy jest indywidualnie odpowiedzialny za przygotowanie się do emerytury. Jako podmiot w pierwszej kolejności wspierający ten proces badani wskazali pracodawcę. Z przeprowadzonych badań wynika, że zarówno w przypadku emerytów, jak i pracujących pracodawca nie wywiązał się należycie z tej roli. W opinii obu podgrup można wyróżnić cztery zasadnicze obszary tematyczne powiązane z przygotowaniem do emerytury: zdrowie, rodzinę i relacje rodzinne, zarządzanie czasem, kulturę i wypoczynek. Badania wskazują na nieznaną ofertę wspomagającej przygotowanie do emerytury, kierowanej do zainteresowanych przez instytucje związane z sektorem zabezpieczenia społecznego. W badaniu pytano o znajomość oferty lokalnych ośrodków pomocy społecznej.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMCZYK M.D., Aktywnie ku emeryturze, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej Oddział w Lublinie, Lublin 2015.
- ADAMCZYK M.D., Indywidualna a społeczna wizja starości, w: *Inkluzja czy ekskluzja? Człowiek stary w społeczeństwie*, red. M. Synowiec-Piłat, B. Kwiatkowska, K. Boryslawski, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 2015, s. 37-53.
- BRZEZIŃSKA R., Aktywny wiek senioralny. Z badań nad działalnością Kujawsko-Dobrzańskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku we Włocławku, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek 2014.

- CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ, Przed obniżeniem wieku emerytalnego: jak zatrzymać Polaków na rynku pracy, Komunikat z badań, nr 67/2017, Warszawa 2017, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_067_17.PDF [dostęp: 03.05.2018].
- GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/teryt>
- GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, Kształcenie dorosłych 2011, Warszawa 2013.
- GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050, Warszawa 2014, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/18/1/1/ludnosc_w_starszym_wieku.pdf [dostęp: 03.05.2018].
- HALICKA M., HALICKI J. Integracja społeczna i aktywność ludzi starszych, w: Polska starość, red. B. Synak, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002, s. 189-216.
- ŁÓJ G., Rehabilitacja a jakość życia osób w starszym wieku, „Gerontologia Polska” 15(2007), nr 4, s. 153-157.
- PEREK-BIALAS J., MYSIŃSKA E., Indeks aktywnego starzenia się w ujęciu regionalnym. Ekspertyza dla Departamentu Polityki Senioralnej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, MPiPS, Warszawa 2013.
- Raport „E-wykluczenie w wieku dojrzałym”, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, Warszawa 2012, <http://docplayer.pl/6281131-E-wykluczenie-w-wieku-dojrzalym.html> [dostęp: 04.05.2018].
- STOWARZYSZENIE CENTRUM WOLONTARIATU, Wolontariat seniorów w województwie mazowieckim, grudzień 2012, http://bibliotekawolontariatu.pl/wp-content/uploads/Wolontariat_seniorow_ORGANIZACJE_RAPORT.pdf [dostęp: 04.05.2018].
- SZAROTA Z., Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki, Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków 2005.
- SZUKALSKI P., Aktywność zawodowa, w: Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce (PolSenior), red. P. Błędowski, M. Mossakowska, A. Więcek. Termedia Wydawnictwa Medyczne i Specjalistyczne, Poznań 2012, s. 407-417.
- SZUKALSKI P., Aktywne starzenie się: od utopii do działania, s. 49-57, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/5385/Od_problemu_i_wsparcia.pdf?sequence=1 [dostęp: 03.05.2018].
- WAWRZYŃIAK J., Oblicza starości. Biografia jako źródło czynników adaptacyjnych, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2009.
- ZIELIŃSKA-WIĘCZKOWSKA H., KĘDZIORA-KORNATOWSKA K., KORNATOWSKI T., Starość jako wyzwanie, „Gerontologia Polska” 16(2008), nr 3, s. 131-136.

POSTRZEGANIE I STOPIEŃ PRZYGOTOWANIA DO EMERYTURY
W OPINII UCZESTNIKÓW BADANIA
BALL – *BE ACTIVE THROUGH LIFELONG LEARNING*

Streszczenie

Równoległe z rozwojem partycypacji społecznej osób starszych powinien postępować proces zwiększania aktywności edukacyjnej tej grupy wiekowej. Tego typu zaangażowanie nie tylko umożliwia poszerzenie wiedzy i nabywanie nowych umiejętności czy kompetencji, ale pozwala również na aktualizację umiejętności i wiedzy już posiadanej, co w sposób szczególny wiąże się ze zdolnością i chęcią do umiejętnego przygotowywania się do emerytury. Aktywność edukacyjna spełnia również niezwykle istotną rolę w tworzeniu więzi społecznych, tym samym jest gwarantem pomyślnego, aktywnego i szczęśliwego przeżywania starości. Uczucie się przez całe życie (szczególnie w grupie wiekowej 50+) jest kluczowym elementem aktywnego starzenia się, ponieważ zapewnia rozwijanie

nowych umiejętności do końca kariery zawodowej oraz w czasie emerytury, wspierając w ten sposób funkcje społeczne seniorów i ich dobre samopoczucie. Osiągnięcia edukacyjne osób dorosłych traktowane są jako wskaźnik wiedzy i umiejętności dostępnych w gospodarce. Edukacja wzmacnia także potencjał osób starszych w zakresie aktywnego udziału w życiu społeczeństwa poprzez płatne zatrudnienie, wolontariat, partycypację w życiu obywatelskim i zaradność w samodzielnym życiu. Artykuł prezentuje wybrane wyniki badania zrealizowanego w ramach projektu BALL (*Be Active through Lifelong Learning*) Erasmus+. Opisano w nim stan przygotowania do emerytury w następujących wymiarach: postrzeganie emerytury i stosunek do niej; stopień przygotowania do emerytury w czterech zasadniczych obszarach: finansów, uczenia się, rozwoju osobistego i aktywnej emerytury; preferowane formy działań przygotowujących do emerytury.

Słowa kluczowe: aktywne starzenie się; przygotowanie do przejścia na emeryturę; uczenie się przez całe życie.

THE PERCEPTION AND LEVEL OF PREPARATION FOR RETIREMENT
IN THE OPINION OF RESPONDENTS PARTICIPATING
IN THE BALL – BE ACTIVE THROUGH LIFELONG LEARNING

S u m m a r y

Alongside with the development of social activity of older people, the process of increasing the educational activity of this group should follow. This type of activity makes it possible to not only to broaden knowledge and acquire new skills and competencies, but also to update the skills or knowledge already possessed, which specifically refers to the ability and willingness to take an active and skillful attitude to preparation for retirement. Educational activity plays also an important role in creating social bonds, and thus is crucial to a successful, active and happy life in the old age. As it turns out, the older a person is, the less likely they participate in improving / changing education. For obvious reasons, this applies primarily to formal education. Lifelong learning (especially in the age group 50+) is a key element of active aging, because it enables to develop new skills till the end of a professional career and during retirement, thus promoting social functions of seniors and their well-being. The educational achievements of adults are regarded as an indicator of knowledge and skills available in the economy. Selected results of the survey conducted within the BALL Erasmus + Project will be presented. The degree of preparation to retirement is going to be discussed in the following dimensions: the perception of retirement and attitudes towards it; degree of preparation to retirement in four main areas: finances, learning, personal development and active retirement; preferred forms of action to prepare for retirement.

Key words: active ageing; preparation for retirement; lifelong learning.